

**עשרת אוצר מילים בקרב ילדי גן ממיצב נמוך
באמצעות קריאת ספר אלקטרוני עם וללא תיווך**

גננת

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת :

שפרה אטישקין

הפקולטה למדעי החברה

בית הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

תשרי, תשע"ז

רמת גן

תקציר

אוצר מילים עשיר בגיל הרך הוא אבן יסוד בהתפתחות השפה והאוריינות של הילד, והוא מהווה בסיס איתן לקריאה ולהבנת הנקרא במהלך החיים. בעשור האחרון הולכים ומתרבים המחקרים המעידים על הפוטנציאל המבטיח של הספר האלקטרוני בהעשרת אוצר המילים של ילדים צעירים, ובמיוחד של אלה מהמיצב הנמוך. מחקרים שהשתמשו במילון, ששולב בספר האלקטרוני, בדקו עד כמה מתן פירוש מילוני בלבד למילה. בספרות קיימת טענה, שילדים צעירים יכולים ללמוד בצורה יעילה יותר, כשפירוש המילה ניתן תוך עשיית קישור לתוכן הסיפור. במחקר הנוכחי בחנו סוגיה זו. שני ספרים אלקטרוניים פותחו לצורך מחקר זה, והם כוללים מילון ייחודי, שמטרתו לקדם למידת מילים חדשות באופני תמיכה שונים: (א) פירוש מילוני של המילה (ב) פירוש המילה בהקשר הטקסט (ג) שילוב של שני סוגי הפירושים. בחנו מהו סוג הפירוש שיקדם, בצורה הטובה ביותר למידת מילים חדשות. התמקדנו הן בלמידה הרצפטיבית של המילים, והן בלמידה האקספרסיבית שלהן, שכללה מתן פירוש למילים והפקת המילים החדשות בשחזור הסיפור.

בנוסף, להבדיל ממחקרים קודמים, שבחנו את הפעילות העצמאית של הילד בספר אלקטרוני, או לחלופין שבחנו את יעילות הספר האלקטרוני בתיווך של מבוגר - נסיין, במחקר הנוכחי בחנו את שילוב הספר האלקטרוני במסגרת תכנית הלימודים הרגילה בגן הילדים בתיווך הגננת של הגן. שאלנו, האם התקדמות הילדים בלמידת מילים חדשות מהספרים האלקטרוניים, תהיה היעילה ביותר לאחר הדרכה מוקדמת של הגננת, שתהיה ממוקדת בספר האלקטרוני? או שמא פעילות הגננת בספרים האלקטרוניים, לפי ראות עיניה, תהא טובה דיה להתקדמות הילדים? בנוסף, שאלנו האם הפעילות עם הגננות (עם ההדרכה או ללא ההדרכה) תביא לקידום הילדים יותר מהפעילות העצמאית שלהם בספר האלקטרוני?

שיעורנו (א) שתכנית ההתערבות בה הגננת תקבל הדרכה ממוקדת בשילוב הספר האלקטרוני, תקדם את הילדים יותר מהתכנית בה הגננת תפעל לפי הבנתה, לאחר שתקבל הדרכה כללית על הטכנולוגיה בחינוך, ושתיהן תקדמנה את הילדים יותר מפעילות העצמאית בספר (ב) שהתקדמות הילדים תישמר ממבחן הבתר הראשון למבחן הבתר השני (ג) שאופן הפירוש המשולב (הסבר מילוני והתייחסות להקשר) במילון יקדם טוב יותר הבנת מילים אצל הילדים מאשר שני אופני הפירוש האחרים (ד) שתימצא אינטראקציה בין התערבות בה הגננת קיבלה הדרכה ממוקדת לעבודה עם המילון הממוחשב לבין מתן הסבר משולב של המילים בספר (ה) שתימצא העברה של הידע מהספר הראשון אל הספר השני כתלות בסוג קבוצת ההתערבות, כך שהילדים בקבוצה בה הגננת תקבל הדרכה ממוקדת בספר האלקטרוני, יראו רמת התחלה טובה יותר לפני הפעילות בספר השני, וכן הם ישתפרו יותר בעקבות הלמידה בספר השני מאשר הילדים בשאר קבוצות ההתערבות.

המחקר נערך בארבעה גנים הממוקמים בשכונות ממיצב חברתי-כלכלי נמוך, והוא כלל 136 ילדים. בדקנו מהי הדרך המיטבית לשילוב הספר האלקטרוני במסגרת הגן, לשם העשרת אוצר המילים של הילדים. לשם כך בחנו שלוש תכניות התערבות: (א) פעילות הילדים בספר האלקטרוני עם תיווך הגננת, שקיבלה הדרכה ממוקדת בשילוב הספר האלקטרוני כמקדם אוצר מילים (ב) פעילות הילדים בספר האלקטרוני עם תיווך הגננת, שהדריכה אותם לפי הבנתה, לאחר שקיבלה הדרכה כללית על שילוב הטכנולוגיה בחינוך (ג) פעילות עצמאית של הילדים בספר האלקטרוני. הגן הרביעי

שימש כקבוצת ביקורת, בה הילדים קראו את הספר האלקטרוני באופן עצמאי בערוץ הקריאה הרציפה (ללא מילון). מספר המשתתפים בכל אחת מהקבוצות היה זהה ($N=34$).

המחקר בוצע בשלושה שלבים: בשלב א' נערך מבחן ידע בסיסי במילות המטרה של המילון בשני הספרים האלקטרוניים שהופעלו במחקר. לאחר מכן, הילדים קראו את הספר האלקטרוני בערוץ "הקריאה הרציפה", ובסיומה נערכו מבחני הקדם: מבחן הבנה רצפטיבית, מבחן פירושי מילים ומבחן הפקת מילות המטרה בעת שחזור הסיפור. בשלב ב' הופעלו תכניות ההתערבות בגנים. בשלב ג' נערכו שני מבחני בתר הזהים למבחני הקדם. המבחן הראשון נערך עם תום ההתערבות, והמבחן השני נערך כחודש מסיום ההתערבות לשם בדיקת שימור הלמידה. המחקר כלל שימוש בשני ספרים אלקטרוניים, לאחר שבוצעה ההתערבות עם הספר הראשון, הליך זהה בוצע עבור הספר השני באותו אופן בדיוק.

ממצאי המחקר הראו, כי הילדים בשלוש קבוצות ההתערבות התקדמו בלמידת המילים החדשות בהשוואה לקבוצת הביקורת, בשלושת המדדים: בהבנה רצפטיבית, בפירושי מילים ובהפקת מילות המטרה בשחזור הסיפור. ממצאים אלה חזרו בשני הספרים האלקטרוניים שהפעלנו בתכניות ההתערבות. בנוסף, הממצאים מלמדים שהלמידה של הילדים נשמרה גם כחודש מתום ההתערבות. כמו כן, כפי ששיעורנו נמצא שתכנית ההתערבות, בה הגננת קיבלה הדרכה ממוקדת בשימוש בספר האלקטרוני, קידמה את הילדים יותר מהתכנית בה הגננת פעלה לפי הבנתה, וכן שתי תכניות ההתערבות אלה קידמו את הילדים, יותר מאשר בתכנית בה הילדים קראו באופן עצמאי. בנוסף, בניגוד להשערתנו נמצא יתרון לתמיכה עם הפירוש המילוני בלבד בהשוואה לשני סוגי התמיכה האחרים; פירוש בתוך הקשר ופירוש משולב (שילוב של פירוש מילוני יחד עם פירוש עם הקשר). ממצאי המחקר הראו גם אינטראקציה, לפיה ההתקדמות הטובה ביותר הייתה, כשהיה שילוב בין התמיכה של המילון במתן פירוש מילוני בלבד, לבין הקבוצה בה הגננת קיבלה הדרכה ממוקדת בספר. ממצא מעניין נוסף הראה, שהתקיימה העברה של הלמידה, שהתרחשה בעקבות הפעילות בספר הראשון, אל הלמידה בספר השני כתלות בסוג הקבוצה. הילדים בקבוצה בה הגננת קיבלה הדרכה ממוקדת בשילוב הספר האלקטרוני, הראו רמת התחלה טובה יותר ושיפור גדול יותר בלמידה בספר השני, בהשוואה לקבוצה בה הילדים עבדו עם גננת, שקיבלה הדרכה כללית על הטכנולוגיה בחינוך, ובקבוצה בה הילדים פעלו בספר האלקטרוני באופן עצמאי ללא תיווך הגננת.

מחקר זה תורם ליצירת מסגרת תיאורטית, המשלבת בין תיאוריות הקידוד הדואלי והסינרגיה לבין תיאוריית התיווך הקוגניטיבי-חברתי, כמסגרת מתאימה להעצמת הלמידה ויעילותה. על בסיס ממצאי מחקר זה ניתן להמליץ על דרכים חינוכיות חדשות להעשרת שפה בכלל ואוצר מילים בפרט, תוך שילוב הספר האלקטרוני במסגרת תכנית הלימודים בגן הילדים. המחקר מצביע על חשיבות ההדרכה שיש לתת לאנשי חינוך, לגבי אופן השימוש בספרים אלה לייעול דרכי התיווך שלהם בפעילות האוריינית עם הילדים. כמו כן, מומלץ לפתח ספרים הכוללים מתן פירוש ישיר למילים הקשות כדרך יעילה להעשרת אוצר מילים.